

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav východoevropských studií

Bakalářská práce

Nikola Dopitová

Vědecká činnost A. V. Florovského v Praze

Scientific Work of A. V. Florovsky in Prague

Praha 2016

Vedoucí práce: PhDr. Hanuš Nykl, Ph.D

Poděkování:

Chtěla bych především poděkovat svému vedoucímu bakalářské práce PhDr. Hanuši Nyklovi, Ph.D za odborné vedení, vstřícnost a ochotu, kterou mi během zpracování práce věnoval. Ráda bych také poděkovala Mgr. Evě Sokolové ze Slovanské knihovny za pomoc s archivním materiálem z fondů Slovanské knihovny.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 21. července 2016

.....

Nikola Dopitová

Abstrakt:

Cílem bakalářské práce je přiblížení vědecké činnosti ruského historika-emigranta Antonije Vasiljeviče Florovského, který druhou polovinu svého života žil a tvořil v Praze. Hlavní důraz je kladen na analýzu jeho děl se zaměřením na téma česko-ruských vztahů. První kapitola je věnována jeho životu před emigrací a následnému pobytu v Československu. Druhá kapitola je zaměřena na dílo tohoto významného historika, kdy po stručném přehledu jeho prací přichází analýza tří vybraných děl týkajících se česko-ruských vztahů.

Klíčová slova:

Ruská emigrace, ruští historikové, dějiny vědy, A. V. Florovskij, česko-ruské vztahy

Abstract:

The aim of this bachelor thesis is to present the academic findings of a Russian historian – emigrant Antonij Vasiljevic Florovsky who lived and worked in Prague in the second half of his life. The focus is the analysis of his writings, especially the topic of Czech-Russian relations. The first chapter introduces his life before emigrating, followed by his time in Czechoslovakia. The second chapter focuses on the writings of this eminent historian, with the introduction of his work followed by three analyses of selected pieces concerning Czech-Russian relations.

Keywords:

Russian emigration, Russian historians, history of science, A. V. Florovsky, Czech-Russian relations

OBSAH

ÚVOD	7
1. Antonij Vasiljevič Florovskij (1884 – 1968)	10
1.1. Život před emigrací	10
1.2. Život na území Československa	11
2. Dílo A. V. Florovského	17
2.1. Češi a východní Slované: Příspěvky k dějinám vzájemných vztahů rusko-českých od X. do XVIII. století	20
2.1.1. Češi a východní Slované – 1. díl	21
2.1.2. Češi a východní Slované – 2. díl	25
2.2. Rusové v Mariánských Lázních	27
2.3. Česko-ruské obchodní styky v minulosti X. - XVIII. století	32
ZÁVĚR	40
BIBLIOGRAFIE	41

ÚVOD

Tato bakalářská práce je zaměřená na osobnost ruského historika-emigranta Antonije Vasiljeviče Florovského a jeho vědeckou činnost v Praze, kde žil od roku 1923. Pozornost je věnována především Florovského pracím týkajících se česko-ruských vztahů.

Ruská meziválečná emigrace v Československu byla velice aktivní a k její činnosti se A. V. Florovskij připojil velice rychle po svém příjezdu do Čech. Angažoval se v řadě organizací, které měly vztah k vědecké činnosti a historii. Mezi nejvýznamnější z nich patří zejména Ruská lidová univerzita v Praze, Ruská historická společnost a Ruský historický zahraniční archiv. Tyto organizace současně spolupracovaly i s českými odborníky. Florovskij se nepochybně zasloužil o rozkvet československé rusistiky na poli vědeckém i pedagogickém. Práce si klade za cíl přiblížit tuto činnost a jejím jádrem bude rozbor tří vybraných děl se zaměřením na česko-ruské vztahy.

Práce vychází především z osobní pozůstalosti A. V. Florovského, jejíž podstatná část je uložena v archivu Slovanské knihovny. Jedná se o rozsáhlý fond čítající 50 krabic, které jsou dále rozděleny na jednotlivé složky. Složka nazvaná autobiografické materiály obsahuje osobní dokumenty, Florovského životopisy, smlouvy, deníkové záznamy, různé žádosti či koncepty přednášek. V 16 krabicích je uložena Florovského korespondence, která zahrnuje jak korespondenci s institucemi, tak i korespondenci rodinnou. Další krabice obsahují materiály týkající se Ruské historické společnosti, Institutu Kondakova nebo Ruského zahraničního archivu. Ve Florovského osobní pozůstalosti jsou také uloženy materiály z vídeňského archivu, jeho rukopisy o rusko-českých vztazích a Petru I., poznámky a sesbíraný materiál, které použil při psaní svých prací. Součástí jsou také různé pozvánky, separáty prací jiných autorů nebo cizí rukopisy. Pro účely této bakalářské práce budou využity především autobiografické materiály zahrnující osobní dokumenty, koncepty přednášek a torza prací. Dále se jedná o složku nazvanou emigrantské materiály týkající se vzniku a činnosti ruských vědeckých organizací a především o korespondenci rodinnou a korespondenci s různými institucemi. Tato práce bude také čerpat z druhé části Florovského osobní

pozůstalosti, která je uložena v archivu Ruské akademie věd v Moskvě. Tento archiv je digitalizovaný a je volně přístupný z oficiálních webových stránek. Fond je rozdělen na dvě části, první obsahuje autobiografické materiály, rukopisy, recenze, koncepty přednášek, torza prací a fotografie. Druhá část obsahuje několik složek s Florovského korespondencí.

Hlavními díly Florovského o česko-ruských vztazích jsou dvoudílný svazek *Češi a východní Slované (1935, 1947)*, *Rusové v Mariánských Lázních (1947)* a *Česko-ruské obchodní styky v minulosti (1954)*. Při analýze zmíněných děl budou brány v potaz také recenze a ohlasy, které byly uveřejněny především ve *Slovanském přehledu*, *Československém časopise historickém* či v jiných periodikách.

V této práci bude využita i sekundární literatura zaměřená na ruskou emigraci a osobnost A. V. Florovského. Především se jedná o práce M. V. Kovaljova (*Русские историки- эмигранты в Праге 1920-1940 гг., 2012*), V. T. Pašuta (*Русские историки- эмигранты в Европе, 1992*), jehož kniha obsahuje biografii Florovského a některé další materiály a studii Ljudmily Pavlovny Laptěvy (*Русский историк- эмигрант А. В. Флоровский как исследователь чешско-русских связей, 1994*). Dále tato práce bude čerpat z různých článků a studií, které o Florovském vyšly v českém nebo v ruském prostředí. V ruském tisku byl v roce 1969 publikován jeho nekrolog, který napsal P. A. Zajončkovskij.¹ Dlouhodobou pozornost mu věnovala v menších studiích J. P. Aksjonova.² V Čechách vyšlo několik článků k Florovského osmdesátým narozeninám³, nekrology⁴ a heslo ve slovníku slavistů.⁵ Kratší studii o něm napsala D. Picková, která v ní doplnila i méně známé údaje o jeho životě.⁶ V roce 2005 o Florovském napsal J. Šaur stať pro *Slovanský přehled*, ve které se snaží nejen

---

¹ ЗАЙОНЧКОВСКИЙ, П. А., Антоний Васильевич Флоровский, История СССР, 1969, č. 2, s. 251.

² АКЦЕНОВА, Е.П., Материалы фонда А. В. Флоровского в архиве Российской академии наук о русской научной эмиграции в Чехословакии, Praha 1955.; АКЦЕНОВА, Е.П., Историческая наука СССР и русского зарубежья в оценке А.В. Флоровского, Наследие 1994, s. 95-100; АКЦЕНОВА, Е.П., Из переписки Г.В. Вернадского и А.В. Флоровского. 1994.

³ ŠVANKMAJER, M., 80 let univ. prof. dr. A. V. Florovského, In: *Slovanský přehled* 50, 1964, s. 379;

VÁVRA, J., Osmdesát let univ. Prof. Dr. A. V. Florovského, In: *Zprávy československé historické společnosti* 1968, č. 8, s. 87 – 89.

⁴ ŠVANKMAJER, M., prof. Dr. A. V. Florovskij (1884-1968), In: *Slovanský přehled* 54, 1968, s. 323;

ZÁSTĚROVÁ, B., Za prof. A. V. Florovským, In: *Československý časopis historický* 16, 1968, s. 639-640.

⁵ KUDĚLKA, M. A KOL., *Československá slavistika v letech 1918-1939*. Praha 1977.

⁶ PICKOVÁ, D., Antonij Vasiljevič Florovskij, historik-emigrant, In: *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918-1945*, Praha 1993, s. 63-67.

o sumarizaci, ale také o zhodnocení díla tohoto významného historika působícího na území Československa.⁷

---

⁷ ŠAUR, J., Lidé a doba, A. V. Florovskij (1884-1968), In: Slovanský přehled, 2005, č. 1, s. 135-141.

1. Antonij Vasiljevič Florovskij (1884 – 1968)

1.1. Život před emigrací

Antonij Vasiljevič Florovskij se narodil v Jelizavetgradě (dnes Kirovohrad na Ukrajině) 13. prosince 1884⁸ v rodině duchovního. Jeho rodiče, kněz Vasilij Antonovič a Klaudivie Georgijevna, vychovali celkem čtyři potomky. Prvorozený syn Vasilij se stal doktorem medicíny, dcera Klaudivie učitelkou latiny a nejmladší syn Georgij byl velice významným teologem. Kvůli povinnostem jejich otce se museli přestěhovat v roce 1894 do Oděsy. Tam Antonij Vasiljevič studoval na klasickém gymnáziu a poté na historicko-filologické fakultě Novorossijské univerzity, kde byl v roce 1908 vyznamenán zlatou medailí za svou disertační práci *Крестьянский вопрос в Законодательной комиссии 1767г.* (Selská otázka v Zákonodárné komisi r. 1767, Oděsa 1908).⁹ Po dvou letech tato práce, která byla doplněná o materiál z petrohradských a moskevských archivů, vyšla a je považována za první Florovského tištěné dílo s názvem *Из истории Екатерининской Законодательной Комиссии 1767 года. Вопрос о крепостном праве* (Oděsa, 1910).¹⁰ O rok později složil magisterskou zkoušku a získal právo přednášet na univerzitě jako soukromý docent. V roce 1916 obhájil na Moskevské státní univerzitě disertaci k dosažení hodnosti magistra ruských dějin. Za svou disertaci *Состав Законодательной Комиссии 1767-1774 гг.*, která se rozrostla do úctyhodné monografie a stala se tak druhou Florovského knihou (Oděsa, 1915)¹¹, získal Uvarovovu prémii Ruské akademie věd a byl jmenován profesorem ruských dějin na Novorossijské univerzitě.¹² Florovskij přednášel ruské dějiny také na Oděských vyšších ženských kurzech a v hospodářském oddělení Oděského polytechnického ústavu. Těmito dvěma zmíněným monografiím se dostalo

---

⁸ Není-li řečeno jinak, data jsou uváděna dle gregoriánského kalendáře.

⁹ ЛАПТЕВА, Л.П., cit. dílo, s. 55.

¹⁰ ФЛОРОВСКИЙ, А.В., Из истории Екатерининской Законодательной Комиссии 1767 года. Вопрос о крепостном праве, Oděsa 1910.

¹¹ ФЛОРОВСКИЙ, А.В., Состав Законодательной Комиссии 1767-1774гг., Oděsa 1915.

¹² ZÁSTĚROVÁ, B., Za prof. V. A. Florovským...s. 639; ПИСКОВА, D., cit. dílo. s. 63.

vysokého ocenění; například profesor Berlínské univerzity Karl Stehlin z nich vycházel ve svém semináři ruské historie.¹³

V roce 1920 byla na Ukrajině ustanovena sovětská vláda a po reformě vyšších škol v Oděse se Florovskij stal profesorem Institutu národní osvěty, Vysoké školy národohospodářské a Archeologického ústavu, kde vyučoval historickou geografii Ruska a dějiny balkánských národů.¹⁴ Kromě své činnosti profesora se zabýval prací v jiných vědeckých institucích v Oděse, byl knihovníkem Bibliografické společnosti, knihovníkem Společnosti dějin a starožitností a posléze také jejich jednatelem. Stal se zástupcem ředitele tehdy zřízené Oblastní archívni správy v Oděse, ředitelem Městské knihovny a také ředitelem Hlavní vysokoškolské knihovny.¹⁵ Antonij Vasiljevič byl jedním z těch, kteří podle rozhodnutí sovětské vlády museli roku 1922 opustit svou vlast na tzv. Filozofickém parníku.¹⁶ Oficiální příčinou byla spolupráce s mezinárodní akcí na pomoc hladovějícím v Rusku.¹⁷ Dne 19. září 1922 se ocitl se ženou Valentinou Afanasijevnou na parníku, který směřoval do Konstantinopole. V Turecku se díky pomoci amerického Červeného kříže spojil se svou rodinou, která emigrovala do Bulharska. Čas strávený v Sofii využil Florovskij k hledání nových pramenů, aby podal rozbor ruského veřejného mínění za rusko-turecké války 1877 – 1879.¹⁸ Krátce pobýval také v Bělehradě, odkud se nakonec vydal do Prahy.

1.2. Život na území Československa

Dne 1. ledna 1923 dorazili se ženou do Prahy, kde mu poskytlo Ministerstvo zahraničních věcí podporu. Finanční těžkosti jim pomohla překonat tzv. Ruská akce a další finanční podpora pro členy Ruské akademické skupiny a mimořádná podpora z fondu kancléře prezidenta republiky, která mu byla poskytována až do roku 1934.¹⁹ Po odchodu z Ruska byl Florovskému odebrán sovětský pas a stal se osobou bez státního

---

¹³ PICKOVÁ, D., cit. dílo, s. 63.

¹⁴ Autobiografie A. V. Florovského 1957, Archiv Ruské akademie věd (dále APAH) Fond 1609. Soupis 1. Složka 175.; ЛАПТЕВА, Л. П., cit. dílo, s. 55.

¹⁵ Ibidem, s. 56.

¹⁶ CHAMBERLAINOVÁ, L., Parník filozofů. Lenin a vyhnání inteligence, Praha 2009. s. 302.

¹⁷ PICKOVÁ, D., cit. dílo, s. 64.

¹⁸ FLOROVSKIJ, A.V., Ruské veřejné mínění v předvečer a za osvobozené války 1877 – 1879. In: Sborník Rusko v boji za osvobození balkánských Slovanů, Praha 1927.

¹⁹ SLÁDEK, Z. – BĚLOŠEVSKÁ, L. A KOL., Dokumenty k dějinám ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1918-1939), Praha 1998, s. 178-179.

občanství.²⁰ Navzdory tomu stále věřil, že sovětská vláda v Rusku brzy padne a bude se moci navrátit do své vlasti. Ačkoliv jej Sovětský svaz v roce 1946 rehabilitoval a sovětské úřady mu opět potvrdily sovětské občanství, tak se do Ruska kromě několika krátkodobých návštěv nevrátil a v Praze zůstal až do své smrti. I v Praze žil Florovskij velmi aktivním životem, pokračoval ve své práci pedagoga a začal přednášet ruské dějiny na Ruské právnické fakultě. Roku 1933 nostrifikoval svůj ruský univerzitní diplom a byl promován na doktora filozofie. V témže roce byl po smrti profesora Alexandra Alexandroviče Kizevettera pověřen přednáškami o ruské historii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Na svých kurzech se systematicky věnoval výkladu ruských dějin od vzniku Kyjevské Rusi až do konce 19. století.²¹ Během německé okupace, kdy byla univerzita zavřena, přešel do Slovanského ústavu, jehož členem se stal již v roce 1929. V té době vydal pouze monografii o jezuitěch na Rusi.²² V roce 1943 Florovského oslovily německé vědecké organizace, ale historik spolupráci s nimi odmítl.²³ Po válce se Florovskij vrátil na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy a obnovil své přednášky o ruských dějinách a česko-ruských vztazích. Začal se také zabývat dějinami Sovětského svazu a ruské a sovětské historiografie.²⁴ Na univerzitě setrval až do roku 1957, kdy odešel do důchodu.

Kromě své pedagogické činnosti se věnoval také činnosti vědecké, byl členem Ruské historické společnosti (Русское историческое общество, 1925-1945), které v letech 1938- 1940 předsedal, členem vedoucího výboru Ruského zahraničního historického archivu (Русский заграничный исторический архив, 1923-1945)²⁵ a ředitelem Archeologického institutu Nikodima Kondakova (Археологический институт им. Н. П. Кондакова, 1931-1952)²⁶. Patřil mezi členy výkonného výboru Federace historických společností východní Evropy a Slovanských zemí.²⁷ Také se

---

²⁰ ŠAUR, J., Lidé a doba...s. 135.

²¹ Slovanská knihovna, Praha, A. V. Florovskij, T- Flor, Krab. LII, Varia č. 1, Koncepty přednášek.

²² FLOROVSKIJ, A.V., Čeští jezuité na Rusi. Jezuité české provincie a slovanský východ, Praha 1941.

²³ ЛАПТЕВА, Л.П., cit. dílo, s. 55.

²⁴ PÍCKOVÁ, D., cit. dílo, s. 65.

²⁵ Ruský zahraniční historický archiv (1923-1945), hlavní úlohou organizace bylo shromažďování, uchovávání, systematizace a vědecké zpracování materiálů o historii Ruska a jeho náležejících národů.

²⁶ Archeologický institut Nikodima Kondakova (1931-1952), byl založen roku 1931 jako nástupce spolku Seminarium Kondakovianum, který sdružoval historiky umění a archeology. Šlo především o žáky a kolegy Nikodima Pavloviče Kondakova (1844-1925), kteří chtěli pokračovat v jeho díle.

²⁷ Autobiografie A. V. Florovského 1957, АРАН, Fond 1609, Soupis 1, Složka 175.

účastnil mnoha mezinárodních konferencí o historii a sjezdů ruských historiků žijících v zahraničí.

Po svém příchodu do Prahy chtěl Florovskij navázat na svou činnost v Rusku a věnovat se ruské historii. Brzy však zjistil, že to nebude možné. Prameny a literatura o kultuře a ruské historii v Čechách chyběly, knihovny nebyly dostatečně vybavené vhodnou literaturou. Díky práci a úsilí ruských historiků-emigrantů se tato situace po roce 1925 změnila, vznikla řada již zmíněných organizací, jako například Seminarium Kondakovianum²⁸, Ruský zahraniční historický archív, Ruská historická společnost nebo Slovanská knihovna, která působí úspěšně dodnes.

Největší význam pro ruskou vědu měla již zmíněná Ruská historická společnost v Praze, založená 7. dubna 1925. Iniciátorem byl Jevgenij Francevič Šmurlo.²⁹ Hlavním úkolem této společnosti bylo vydávání vědeckých publikací o historii Ruska, různé přednášky a semináře, pořádání kulturních akcí, koncertů, divadla atd. „*Ruská historická společnost má účelem pěstovat všechny vědecké disciplíny historické, dějiny politické a kulturní, literaturu, národopis, právo, otázky sociální, geografii, archeologii, umění výtvarná, hudbu a.t.d. Zvláštní pozornost věnuje „R.h.s.“ Rusku. Členové mimořádní jsou jmenováni výborem z milovníků a příznivců historické vědy, jakož i z mladých vědeckých pracovníků.*“³⁰ Mezi členy kromě Florovského patřili jeho bratr Georgij, Pjotr Bergardovič Struve, Alexandr Alexandrovič Kizevetter, Pjotr Nikolajevič Savickij, Arkadij Nikolajevič Fatějev, Jevgenij Filimonovič Maximovič, Alexej Alexandrovič Šachmatov a další.

V letech 1938 – 1940 se stal předsedou Florovskij. V roce 1939 bohužel došlo ke konfliktu, který ukončil jeho předsednictví a málem měl i za následek konec fungování této společnosti vůbec. Vše začalo smrtí zajíce, domácího mazlíčka manželů Florovských, kteří ho nechali u jiného člena Ruské historické společnosti (dále RHS), Jevgenije Filimonoviče Maximoviče, když odjeli do lázní. Brzy po jejich návratu ale zajíc pošel, nejspíše stářím, čemuž Valentina Florovská odmítala uvěřit a obvinila

---

²⁸ Založeno po smrti N.P. Kondakova roku 1925 pro jeho žáky, v roce 1931 přejmenováno na již výše zmíněný Archeologický institut a přešel pod správu Slovanského ústavu.

²⁹ První schůze, kde se mluvilo o založení RHS, se konala 17. března 1925 v bytě J. F. Šmurla; КОБАЛІЎ, М. В., Русские историки-эмигранты в Праге (1920-1940гг.), Saratov 2012, s. 160.

³⁰ Slovanská knihovna, Praha, A. V. Florovskij, T-Flor, Krab. XLII, Emigrantské materiály, Ruská historická společnost – dokumenty.

z jeho smrti Jekatěrinu Alexandrovnu, Maximovičovu manželku.³¹ Tato nešťastná náhoda se stala příčinou rozepře, která otřásla základy celé emigrantské společnosti historiků. Maximovič se své ženy zastal a Valentinu Florovskou napadl slovně i fyzicky, načež ona neváhala a nechala se vyšetřit od lékaře, aby měla vše zdokumentované.³² Florovská o celé kauze pověděla profesoru J. Prokešovi³³, aby ze své úřední moci Maximoviče potrestal. O její návštěvě se dozvěděl jiný spolupracovník archivu a člen RHS, Alexandr Filaretovič Izjumov, který to celé obrátil proti nevinnému Florovskému. Na povrch se vynořily neshody mezi členy RHS. Izjumov obvinil Florovského, že zneužívá své moci a chce se zbavit členů RHS. Postupně se k tomuto incidentu vyjadřovali i ostatní členové výboru. Maximovič, Izjumov a Nikolaj Fedorovič Novožilov³⁴ odmítli nadále spolupracovat s Florovským a žádali místopředsedu RHS Jevgenije Alexandorviče Ljackého, aby Florovského odvolal z jeho funkce předsedy RHS, jinak odejdou oni. Tento vleklý spor bohužel pozastavil vědeckou činnost společnosti, což si všichni dobře uvědomovali. K urovnání konfliktu přispěl Pjotr Savickij, který dohlédl na to, že se J. F. Maximovič i V. A. Florovská sobě navzájem omluvili a tím se považoval spor za ukončený.³⁵ Novožilov nakonec odešel z výboru a odmítal navrátit některé dokumenty náležející RHS. Ještě před svým odchodem žádal spolu s Maximovičem nové složení výboru a na shromáždění veřejně urazil Florovského, proti čemuž se ale ohradili zbývající členové RHS.³⁶ Mezi Novožilovem a Florovským došlo i k soudnímu sporu a nakonec se musel Novožilov Florovskému omluvit. Novožilov pokračoval nadále v činnosti v rámci Ruské historické společnosti a Florovského nahradil na jeho místě Ljackij.³⁷ Ve skutečnosti tato událost jen odhalila hlubokou krizi ve Společnosti, která se prohlubovala a byla jednou z příčin ukončení jejího fungování. K tomu došlo dne 22. dubna 1945³⁸, kdy na posledním

---

³¹ Slovanská knihovna, Praha, A. V. Florovskij, T- Flor, Krab. XLII, Konflikt mezi V.A. Florovskou a J.F. Maximovičem, I. Vznik a vývoj konfliktu.

³² Ibidem, Konflikt mezi V. A. Florovskou a J. F. Maximovičem.

³³ Dr. Jaroslav Prokeš (1895-1951), archivář, historik, učitel, ředitel Ruského zahraničního historického archivu, nadřízený J. F. Maximoviče.

³⁴ Nikolaj Fedorovič Novožilov, sekretář Ruské historické společnosti.

³⁵ КОБАЛЁБ, М.В., cit. dílo, s. 170.

³⁶ Ibidem, s. 170.

³⁷ Slovanská knihovna, Praha, A. V. Florovskij, T- Flor, Krab. XLIII, Konflikt mezi V.A. Florovskou a J.F. Maximovičem, II. Ohlas konfliktu v Ruské historické společnosti, Materiály a korespondence.

³⁸ V některých publikacích se chybně uvádí, že RHS ukončila svou činnost již v roce 1942 v době německé okupace. Bádání J. P. Aksjonové a M. J. Dostálové ukazuje, že tato organizace fungovala i po r. 1944.; КОБАЛЁБ, М. В., cit. dílo, s. 179.

shromáždění vystoupil Georgij Vasiljevič Florovskij se svým referátem *Из истории русской философской мысли: князь С. Н. Трубецкой*.³⁹

Když pomíneme tento incident, Antonij Vasiljevič byl pro Společnost nepostradatelný. Zasloužil se o navázání a rozvoj spolupráce mezi ruskými a českými historiky. V českých vědeckých kruzích byl velice váženým a uznávaným odborníkem a byl jako jediný ruský historik přizvaný profesorem Josefem Šustou k napsání mnohasvazkové práce *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku*.⁴⁰ V RHS pravidelně vystupoval s referáty a podílel se na vydávání periodika *Записки Русского исторического общества*. Jeho cílem bylo zachovat a rozvinout tradici ruského historického bádání i za hranicemi jeho rodné vlasti. Prostřednictvím svého bratra Georgije, který cestoval po celém světě, se mu podařilo navázat spolupráci i s jinými historiky-emigranty. V době svého předsednictva se snažil o založení ruského historického časopisu, který měl být „zasvěcen minulé Rusi v nejširším slova smyslu“.⁴¹ Podle jeho slov bylo vydávání ruského historického časopisu nezbytností. Ruské historické materiály byly sice vydávány v různých zahraničních periodikách, ale jen útržkovitě, náhodně a neúplně. Podle něj měla Ruská historická společnost v Praze všechny předpoklady k tomu, aby uskutečnila tento plán, jelikož je Praha jedním z center ruských emigrantů, kteří spolupracují i s českými historiky a v budoucnu se rýsuje i široká spolupráce s historiky v Rusku. Podrobně vypracoval strukturu časopisu, jakou formou a o čem budou přispěvatelé psát či jak často bude vycházet. Hlavním tématem měly být dějiny novověkého Ruska, politika, ekonomika či sociální problémy. Také chtěl informovat o situaci v tehdejší Rusku a o životě v zahraničí.⁴² Nakonec se Florovskij s plnou podporou nesetkal a k vydávání časopisu nedošlo.

Po válce se opět navrátil ke své akademické aktivitě, prohluboval své bádání v oblasti česko-ruských vztahů a poté, co mu navrátili sovětské občanství, navázal nové kontakty se sovětskými kolegy. V Sovětském svazu publikoval několik článků

---

³⁹ КОБАЛЁВ, М. В., cit. dílo, s. 180.

⁴⁰ ФЛОРОВСКИЙ, А. В., *Дějiny lidstva od pravěku k dnešku*. Díl 6: Bronzová skála moci státní 1650-1789, Praha 1939.

⁴¹ Slovanská knihovna, Praha, A. V. Florovskij, T-Flor, Krab. XLII, Emigrantské materiály, Materiály k přípravě vydávání historického časopisu.

⁴² *Ibidem*, Materiály k přípravě vydávání his. čas.

v časopisech a sbornících.⁴³ Spolupracoval s Literárním archívem v Leningradě, spřátelil se s V. T. Pašutem a L. P. Laptěvou, kterým byl nápomocen při jejich vědeckých pracích, a dokonce jim věnoval některé své osobní materiály.⁴⁴ Ani po odchodu do důchodu nepřestával Florovskij se svou badatelskou činností, stále více ho zajímala osobnost Petra I. a rusko-rakouské vztahy, na což se zaměřil v posledních letech života. A. V. Florovskij zemřel dne 27. března 1968 a je pohřben na Olšanských hřbitovech v Praze.

---

⁴³ ФЛОРОВСКИЙ, А. В., Чешские струи в истории русского литературного развития в X- XVIII вв. Москва 1958, s. 211- 250.; ФЛОРОВСКИЙ, А. В., Об архиве Карла XII под Полтавой, Москва 1959.; ФЛОРОВСКИЙ, А. В., Собрание рукописей А. Д. Григорьева в Славянской библиотеке в Праге, Москва 1960.; ФЛОРОВСКИЙ, А. В., Из материалов по истории России Петра I в чешских архивах. Москва 1969.

⁴⁴ ЛАПТЕВА, Л.П., cit. dílo, s. 56.

2. Dílo A. V. Florovského

Florovského dílo můžeme rozdělit na dobu oděskou a pražskou. V Oděse se věnoval výhradně ruským dějinám od jejich počátků až do konce 19. století, především se zajímal o osobnost Petra I. Během svého studia se zabýval otázkou nevolnictví a vládou Kateřiny II. Po obhajobě magisterské práce se mu naskytla příležitost pracovat v oblastním archívu, čehož využil při vydání práce *Собрание высочайших грамот и указов в архиве упраздненного Новороссийского и Бессарабского генерал-губернаторского управления* (Soupis listin a nařízení archívu zrušené správy generálního gubernátorství Novoruska a Besarábie, Oděssa 1912) nebo v práci pojednávající o selských bouřích v době zrušení nevolnictví *Воля панская и воля мужицкая* (Panská svoboda a svoboda rolnická, Oděssa 1921).⁴⁵

Po svém příjezdu do Prahy pokračoval ve své práci započaté již v Oděse. Pod jeho vedením vznikl dvoudílný přehled emigrantské historické literatury za období 1921–1929⁴⁶ a velký přehled sovětské historické literatury v letech 1921-1931.⁴⁷ Ty byly vydány ve francouzštině a sehrály významnou roli v seznámení západoevropského světa s vývojem ruské historické literatury po první světové válce.⁴⁸ Publikoval i několik črt o působení jednotlivých ruských historiků za hranicemi Ruska A. A. Kizevettera, J. F. Šmurla a B. A. Jevreinova.⁴⁹ Brzy však zjistil, že české knihovny nejsou dostatečně vybaveny vhodnou odbornou literaturou, a proto se rozhodl vydat jiným směrem a začal se jako první historik soustavně zabývat rusko-českými vztahy. Své bádání pojal v širokém slova smyslu a nesoustředil se jen na jedno období. V ruské literatuře hledal zmínku o Češích, v české literatuře naopak zase o Rusi. Podrobně se věnoval dějinám obou národů a zjišťoval, kdy a za jakých okolností se setkaly. Zpočátku se zabýval česko-ruskými vztahy bez zvláštní spojitosti a publikoval

---

⁴⁵ PICKOVÁ, D., cit. dílo, s. 63.; ПАШУТО, В. Т., cit. dílo, s. 238.

⁴⁶ FLOROVSKIJ, A. V., La littérature historique russe (émigration), Compte rendu 1921-1929, Warszawa 1930.

⁴⁷ FLOROVSKIJ, A. V., La littérature historique russe-sovietique, Compte rendu 1921-1931, Warszawa 1935.

⁴⁸ ПАШУТО, В. Т., cit. dílo, s. 239.

⁴⁹ O tom více ПАШУТО, В. Т., cit. dílo, 239-240.; ФЛОРОВСКИЙ, А. В., А. А. Кизеветтер, Биографический очерк, Записки Русского исторического общества в Праге, Praha 1954.

několik článků a statí o česko-ruských vztazích.⁵⁰ Postupně přecházel ke konkrétním dílčím studiím o česko-ruských vztazích na poli kulturním. Například napsal stať o uctívání českého knížete Václava a jeho manželky Ludmily na Rusi (Почитание св. Вячеслава, князя чешского на Руси, 1929)⁵¹ nebo napsal studii o V. Vranickém⁵² Výsledkem jeho mnohaleté práce zkoumání česko-ruských vztahů je dvoudílný soubor *Чехи и восточные славяне. Очерки по истории чешско-русских отношений X-XVIII вв.* (Češi a východní Slované. Příspěvky k dějinám vzájemných vztahů rusko-českých od X. do XVIII. století), vydaný Slovanským ústavem v letech 1935 a 1947. Ačkoliv se Rusové a Češi vyvíjeli odlišně, tak politické, kulturní či ekonomické vztahy mezi nimi existují již od dob Kyjevské Rusi. V souvislosti s politicko-kulturním rozmachem ruské říše dělí Florovskij tyto vztahy na několik etap: Kyjevskou Rus, Haličskou Rus, Velkoknížectví litevské, Moskevskou Rus a Ruské impérium.⁵³ Některé kapitoly ze souboru *Češi a východní Slované* rozpracoval do rozsahu samostatných monografií či studií. Jedná se například o oblast česko-ruských obchodních vztahů, kterým se věnuje v monografii *Česko-ruské obchodní styky v minulosti*⁵⁴, které předcházela studie *Českomoravské a slezské soukenictví a východoevropský trh* (ČČH XLVI, 1940) publikovaná později jako kniha.⁵⁵ Florovskij věnuje samostatnou studii bitvě u Grünwaldu 1410 (*Грюнвальд. Историческая справка, 1927*)⁵⁶ nebo běloruskému vzdělanci Františku Skorynovi a jeho překladu Bible, který vyšel v Praze.⁵⁷ Pozornost věnuje také husitskému hnutí a osobnosti Jana Husa (*Jan Hus v ruském pojetí, Praha 1935*).⁵⁸ Další samostatnou publikací je objemná monografie *Čeští jezuité na Rusi*.⁵⁹ Po druhé světové válce se Florovskij začal zabývat v několika

---

⁵⁰ ФЛОРОВСКИЙ, А.В., Очерк русско-чешских отношений, Славянский Глас, София 1931.; ФЛОРОВСКИЙ, А.В., Несколько фактов из истории русско-чешских отношений в XIX в. Praha 1931.

⁵¹ ФЛОРОВСКИЙ, А. В., Почитание св. Вячеслава, князя чешского на Руси, Praha 1929.

⁵² FLOROVSKIJ, A. V., Čech-děkabrista. Epizoda z dějin česko-ruských styků, In: Bidlův sborník, Praha 1928.

⁵³ ЛАПТЕВА, Л. П., cit. dílo, s. 58.

⁵⁴ FLOROVSKIJ, A. V., Česko-ruské obchodní styky v minulosti X. – XVIII. století, Praha 1954.

⁵⁵ FLOROVSKIJ, A. V., České sukno na východoevropském trhu v XVI. až XVIII. věku, Praha 1947.

⁵⁶ ФЛОРОВСКИЙ, А.В., Грюнвальд, Историческая справка, Родное слово, No 2, Warszawa 1927.

⁵⁷ FLOROVSKIJ, A. V., Nove zprávy o pobytu Frantiska Skoryny v Praze, In: Časopis Národního muzea, Zeš. 1, Praha 1936.

⁵⁸ FLOROVSKIJ, A. V., Jan Hus v ruském pojetí: (Stránka z dějin česko-ruských styků), Praha 1935.

⁵⁹ FLOROVSKIJ, A. V., Čeští jezuité na Rusi. Jezuité české provincie a slovanský východ, Praha 1941.

statích osobností Petra I. a rusko-rakouským vztahům.⁶⁰ Poslední studií Florovského byla *Od Poltavy k Prutu*⁶¹, která byla vydaná až posmrtně.

---

⁶⁰ ФЛОРОВСКИЙ, А. В., Русско-австрийские отношения в эпоху Петра Великого, Praha 1955.

⁶¹ ФЛОРОВСКИЙ, А. В., От Полтавы до Прута. Из истории русско-австрийских отношений в 1709-1711 гг. Praha 1971.

2.1. Češi a východní Slované: Příspěvky k dějinám vzájemných vztahů rusko-českých od X. do XVIII. století

První Florovského dílo, kterým se bude tato práce zabývat, je dvoudílný spis *Češi a východní Slované: Příspěvky k dějinám vzájemných vztahů rusko-českých od X. do XVIII. století* podávající ucelený obraz politických, kulturních a hospodářských vztahů mezi Čechy a východními Slovany. První díl tohoto spisu vyšel v roce 1935 a druhý až v roce 1947, přičemž oba díly byly vydány Slovanským ústavem v Praze v ruském jazyce. Paralelně s druhým svazkem byl v Moskvě publikován stručný autoreferát tohoto Florovského díla, a to v osmém svazku časopisu *Вопросы истории*.⁶²

Podle Hájka je jmenované dílo výsledkem Florovského mnohaleté usilovné práce, ve kterém prokázal své velké heuristické schopnosti a zpřístupnil rozsáhlý historický materiál. Otázka vývoje rusko-českých styků v historii zajímala již na konci 18. století hraběte Nikolaje Petroviče Rumjanceva, který se snažil přesvědčit českého filologa a historika Josefa Dobrovského k jejímu zpracování.⁶³ Téměř půl století před Florovským se česko-ruskými styky zabýval Josef Perwolf, profesor ruské univerzity ve Varšavě, který vydal dílo *Славяне, их взаимныя отношения и связи*. Podle Šaura bylo základním problémem Perwolfova díla to, že se snažil najít v pramenech co nejvíce zmínek o slovanské vzájemnosti bez přihlížení k širším okolnostem. Další prací, o kterou se mohl Florovskij ve výzkumu česko-ruských vztahů částečně opřít, byla *Slovanská vzájemnost* od českého slavisty Miloše Weingarta z roku 1926. Ta byla ale podobně nedostačující jako dílo Perwolfa.⁶⁴ Florovskij se rozhodl zpracovat toto téma a jako první přinesl univerzální syntézu česko-ruských vztahů.⁶⁵

---

⁶² FLOROVSKIJ, A. V., Dějiny slovanských národů. In: Český časopis historický, roč. 50, č. 2. 1947-1949. s. 313.

⁶³ HÁJEK, Z., A.V.Florovskij. Čechi i vostočnyje slavjane. In: Československý časopis historický, roč. 42. Praha 1936, s. 363.

⁶⁴ ŠAUR, J., Lidé a doba...s. 141.

⁶⁵ HÁJEK, Z., A.V.Florovskij...s. 364.

2.1.1. Češi a východní Slované – 1. díl

První svazek tohoto rozsáhlého díla je rozdělen na dvě části. První část pojednává v pěti kapitolách o vztazích Čech a Moravy s Kyjevskou Rusí a Haličským knížectvím v 10. – 13. století. Druhá část je nazvaná *Češi a východoslovanské obyvatelstvo Polska a Velikého knížectví litevského v 15. – 17. století* a obsahuje jen dvě kapitoly, na které pak Florovskij navazuje ve druhém svazku. Ke knize je připojen seznam použitých pramenů a literatury čítající přes 50 stran, podrobné francouzské resumé a také přehled příbuzenských vztahů mezi Přemyslovci a Rurikovci.

V první kapitole první části (str. 11–44) se Florovskij věnuje období ke konci 10. století, kdy již máme česko-ruské styky doloženy písemnými památkami. Autor se zde zaměřuje především na kritický rozbor zpráv o dvou manželkách kyjevského knížete svatého Vladimíra, které byly podle ruských pramenů českého původu.⁶⁶ Je známo, že ve středověku měly sňatky uzavírané mezi panovnickými domy politický charakter. Kromě zpráv o manželkách svatého Vladimíra, které nejspíše pocházely z rodu Přemyslovců, se ruské letopisy zmiňují také o sňatku českého knížete Boleslava III. Ryšavého s dcerou svatého Vladimíra Predslavou. Letopisy také podávají zprávu o otázce Krakova a problému česko-polských a polsko-ruských styků na konci 10. století.⁶⁷ Těmto otázkám týkajícím se starších českých dějin byla věnována obsáhlá literatura, kterou musel Florovskij znovu kriticky zhodnotit, aby mohl alespoň s jistou pravděpodobností potvrdit, že politické pozadí sňatku Vladimíra Svjatoslaviče s Češkami není vyloučeno a mohlo být výsledkem česko-ruského spojení proti Polákům.⁶⁸

V následující kapitole (str. 45–97) se Florovskij zabývá vývojem česko-ruských styků v 11. - 12. století. V této době dochází k uzavírání sňatků mezi ruskými knížecími rody se státy severní, západní a zvláště střední Evropy. Především se jedná o příbuzenské svazky mezi Rurikovci a Přemyslovci. Florovskij popisuje na straně 58–72. Větší pozornost věnuje autor vojenským stykům. Na základě ruských pramenů píše o ruské výpravě v čele s Vladimírem Monomachem a volyňským knížetem Olegem

---

⁶⁶ ФЛОРОВСКИЙ, А.В., Чехи и восточные славяне. Очерки по истории чешско-русских отношений X-XVIII вв., Том первый, Praha 1935, s. 20.

⁶⁷ Ibidem, s. 23.

⁶⁸ HÁJEK, Z., A.V.Florovskij...s. 365.

Svjatoslavičem proti českému knížeti Vratislavovi II., ke které došlo v roce 1076.⁶⁹ Ve 12. století opět dochází k prolínání styků česko-ruských se styky česko-polskými, ale i s rusko-uherskými, když český kníže Vladislav II. pomáhal kyjevskému knížeti Izjaslavu Mstislaviči v boji o jeho úděl. Zmíněné styky autor ještě doplňuje o ty moravsko-ruské, které jsou pro tuto periodu neméně významné; jedná se především o moravsko-ruské sňatky a o byt moravského knížete Oty III. na Rusi.⁷⁰

Třetí kapitola se zabývá kulturními styky mezi Čechami a Rusí (str. 98–157). Florovskij se zde věnuje především osobě svatého Václava a jeho uctívání na Rusi. Podle něj svatováclavský kult pronikl na Rus v 11. století a jako důkaz o úctě svatého Václava v ruském prostředí podává přehled jmen všech Rurikovců – Vjačeslavů, která se zachovala v historické literatuře.⁷¹ Tak jako byl v úctě svatý Václav na Rusi, tak v českém prostředí byli uctíváni ruští světcí Boris a Gleb.⁷² Florovskij považoval sázavský klášter za prostředníka mezi českou náboženskou kulturou a ruskou církví. Autor v této kapitole také píše, že v 11. století byla tradice slovanské liturgie v Čechách ještě živá a snaží se to dokázat na Kosmově kronice, ve které se objevuje zmínka o domnělé bule papeže Jana III.⁷³ Na závěr kapitoly se Florovskij zmiňuje také o svatém Vojtěchu v ruské tradici.

Další kapitola (str. 158–199) pojednává o obchodních stycích Čech a Moravy s východní Evropou v 10. – 12. století. Ačkoliv v této kapitole podává Florovskij spíše jen hypotézy, je podle Hájka tato část v díle nejcennější.⁷⁴ Autor zde přináší kritický rozbor celního raffelstettenského tarifu z roku 906, v němž najdeme zmínky o národu Rugů, které Florovskij považuje za Rusy. Na základě archeologického materiálu a svědectví arabského cestovatele Ibrahima ibn Jakuba se snaží autor knihy o konstrukci obchodní cesty mezi Rusí a Čechami, o které se domnívá, že vedla z Kyjeva do Prahy přes Krakov a pokračovala až do Řezna. Florovskij se také zmiňuje o českých Židech, kteří podle něj hráli roli v obchodě s otroky mezi Čechami a Rusí.⁷⁵ V závěru kapitoly se autor zaměřuje na česko-ruské styky na dolním Dunaji v 11. – 12. století. Oblasti

⁶⁹ ФЛОРОВСКИЙ, А.В., Чехи и восточные славяне...s. 51.

⁷⁰ Ibidem, s. 65.

⁷¹ Ibidem, s. 121.

⁷² Ibidem, s. 106.

⁷³ Ibidem, s. 102.

⁷⁴ HÁJEK, Z., A.V.Florovskij...s. 366.

⁷⁵ Ibidem, s. 188.

obchodních styků se Florovskij věnoval i nadále a rozpracovává ji v samostatné monografii *Česko-ruské obchodní styky v minulosti*, která vyšla v roce 1954.

Poslední kapitola první části (str. 200-264) pojednává o stycích mezi haličským knížectvím a českým územím. Florovskij se zde zabývá tzv. Babenberským dědictvím, boji o území Rakous a Štýrska, kterých se účastnil haličský kníže Daniel Romanovič po boku uherského krále proti českému knížeti Přemyslovi II. Za nástupců Daniela se však česko-ruské vztahy zlepšily. Český kníže Přemysl Otakar II. se oženil s dcerou Rastislava Mstislaviče, kněžnou Kunhutou, jejímuž osudu se v této kapitole Florovskij věnuje.⁷⁶ Kromě politických styků se zde autor zaměřil také na církevní politiku Daniela Romanoviče směřující ke sblížení s římskou církví, a to z toho důvodu, že i české církevní kruhy měly podíl na unionistických plánech římské kurie.⁷⁷

Ve druhé části knihy se Florovskij věnuje stykům Čechů s východoslovanským obyvatelstvem Polska a velikého knížectví litevského. V první kapitole druhé části (str. 279-329) se autor zaměřuje na velikého knížete litevského Vitolda, který byl husity povolán na český trůn. Vedle Vitolda „krále požádaného“ se Florovskij zabývá také osobností Zikmuda Korybutoviče, který se na vlastní pěst snažil dosáhnout českého trůnu, ačkoliv byl vyslán do Čech právě Vitoldem. V této kapitole se autor zmiňuje také o stycích mezi českými husity a litevským knížetem Svidrigailem.⁷⁸

V následující kapitole, která je zároveň poslední částí tohoto svazku (str. 330–415), Florovskij pojednává o ohlasech husitského hnutí ve východoslovanském prostředí. Autor se zde zaměřuje hlavně na osobnost Jana Husa, a jak byl vnímán v ruském prostředí od 15. až do 19. století. Florovskij nám podává mnoho dokladů o tom, že byl Hus v 16. - 17. století v ruských kruzích pokládán za kacíře, který si zasloužil být v Kostnici upálen.⁷⁹ Z toho důvodu se nedařilo sblížení Českých bratří s pravoslavnou církví a neúspěšnou se stala i mise Jana Rokyty u cara Ivana Hrozného v roce 1570.⁸⁰ Teprve v 19. století začínají ruští vzdělanci (I. P. Jelagin, N. I. Novikov, M. K. Balakirev a další) nahlížet na Husa jako na mučedníka a přestitele pravoslavných

---

⁷⁶ Ibidem, s. 240.

⁷⁷ HÁJEK, Z., A.V.Florovskij...s. 367.

⁷⁸ ФЛОРОВСКИЙ, А. В., Чехи и восточные славяне...s. 317.

⁷⁹ Ibidem, s. 392.

⁸⁰ Ibidem, s. 376.

tradic v Čechách. S osobou Husa je spjata i cesta Jeronýma Pražského na Litvu nebo cesty litevských studentů na pražskou univerzitu, o kterých se autor v této kapitole také zmiňuje.⁸¹ V závěru kapitoly se Florovskij zaměřuje na vliv husitství na kulturní život východních Slovanů.⁸²

První svazek díla *Češi a východní Slované* se dočkal v české historické obci kladného přijetí. Většina recenzentů se shodla, že Florovskij dal slovanské historiografii knihu velmi záslužnou, vynikající po stránce heuristické a formálně kritické.⁸³ Český historik Zdeněk Hájek ve své recenzi vyzdvihuje, že ačkoliv se Florovskij do svého příchodu do Československa nezabýval českými dějinami, v poměrně krátké době se dovedl dokonale obeznámit se všemi jejich problémy. Hájek se též domnívá, že pokud bude ruský historik ve svém bádání o dějinách česko-ruských styků nadále pokračovat, pak se jeho dílo stane v historické literatuře na dlouho dobu základním pilířem k dalšímu bádání dané tematiky.⁸⁴ Hájek Florovskému vytýká jen pravopisné chyby v českých citacích a omyly v letopočtech.⁸⁵ Jan Slavík, další český historik, který recenzoval Florovského knihu *Češi a východní Slované*, také oceňuje autorovu svědomitou heuristickou práci, ale vytýká mu, že cituje a registruje až příliš mnoho, a vyzdvihuje práce, které podle něj nemají vědecký význam. Dále Slavík autorovi vytýká, že v některých kapitolách chybí hlubší pojetí dějinných souvislostí. Například by od ruského historika očekával výklad, jak tatarská invaze přispěla k vyzvednutí Haliče jako ruského centra nebo jaký měla vliv slovanská liturgie na česko-ruské styky v oblasti nábožensko-kulturního života.⁸⁶

Dne 3. ledna 1936 Antonij Vasiljevič Florovskij veřejně obhajoval svou disertaci *Češi a východní Slované*, na jejímž základě dosáhl vědecké hodnosti doktora ruských dějin. Oficiálními oponenty byli univerzitní profesoři Jaroslav Bidlo, Vladimír Andrejevič Francev a Pavel Nikolajevič Miljukov.⁸⁷

---

⁸¹ Ibidem, s. 332.

⁸² Ibidem, s. 413.

⁸³ SLAVÍK, J., Studium slovanské vzájemnosti a kniha A. V. Florovského „Čechi i vostočnyje slavjané“[sic!] In: Slovanský přehled 27, č. 6. 1935. s. 231.

⁸⁴ HÁJEK, Z., A.V.Florovskij...s. 369.

⁸⁵ Ibidem, str. 366

⁸⁶ SLAVÍK, J., Studium slovanské vzájemnosti...s. 230 – 231.

⁸⁷ Удостоверение Русской академической группы в Чехословакии о присуждении А. В. Флоровскому учёной степени доктора русской истории, АРАН, Фонд 1609, Soupis 1, Složka 165.

2.1.2. Češi a východní Slované – 2. díl

Druhý svazek Florovského díla vznikl zároveň s prvním. Jeho rozdělení mělo mít dle slov autora jen mechanický charakter, bez závislosti na výkladu látky. Tento svazek byl vysázen a připraven k tisku již v roce 1941, ale kvůli německé okupaci Československa k tisku nedošlo, a proto byl publikován až o šest let později v původní sazbě a autor v knize nemohl nic změnit.⁸⁸ V druhém svazku je dokončena druhá část prvního svazku, na kterou navazuje část třetí se dvěma kapitolami. Ke knize je opět připojen rozsáhlý seznam použitých pramenů a literatury a francouzské resumé. V úvodu též autor uvádí, že některé kapitoly týkající se česko-ruských vztahů byly dále rozpracovány v samostatných monografiích.

Třetí kapitola druhé části (str. 3–98) pojednává o literárních vztazích v 15. – 17. století. Autor zde zkoumá převážně české motivy v ruské, ukrajinské a běloruské literatuře (*Život svatého Alexeje, člověka božího; Pověst o Bruncvíkovi, Lucidarius a další*).⁸⁹ Florovskij také řeší otázku vlivu českého jazyka na jazyk východních Slovanů a hledá v ruských pramenech zmínky o Čechách.

Čtvrtá kapitola (str. 99–267) se zabývá česko-ruskými obchodními styky ve 14. - 18. století a navazuje tak na čtvrtou kapitolu prvního svazku. V této kapitole se Florovskij podrobně zabývá zbožím, se kterým Češi a Rusové obchodovali.⁹⁰ Autor se dále věnuje česko-polským a rusko-polským stykům, které hrály velkou roli v obchodních vztazích mezi Rusí a Čechami. V závěru kapitoly se Florovskij opět zabývá úlohou židovských obchodníků ve vývoji česko-ruských obchodních styků.⁹¹ I toto téma dále rozpracovává v již zmíněné monografii *Česko-ruské obchodní styky v minulosti*.

V poslední kapitole druhé části (str. 268–333) se Florovskij zaměřil na zprávy o pobytu Čechů na území Polska a Litvy ve 14. – 17. století. Češi a Moravané nepochybně pronikli mezi obyvatele Lvova a jiných haličských měst, dokonce i do šlechtických kruhů. V 15. - 16. století pobývalo na území východní Evropy mnoho

---

⁸⁸ ФЛОРОВСКИЙ, А. В., Чехи и восточные славяне. Очерки по истории русско-чешских отношений X-XVIII вв. Том второй. Praha 1947. s. V-VIII.

⁸⁹ Ibidem, s. 29-51.

⁹⁰ Ibidem, s. 141-233.

⁹¹ Ibidem, s. 255-260.

vojáků a rotmistrů, kteří byli najímáni Polskem pro boj proti Tatarům a Moldavsku. S jejich pobytem v pohraničních městech jako byly Polock, Smolensk nebo Vilno souvisí také otázka možného českého vlivu ve vojenské technice, které se zde autor věnuje.⁹²

Třetí část se zabývá dějinami českých vztahů s Moskevským státem a je rozdělena na dvě kapitoly. První kapitola (str. 337–412) pojednává o česko-ruských vztazích v 15. – 17. století. Autor se zaměřuje na osobnost Vladislava Jagellonského, který pocházel z polsko-litevské dynastie a nastoupil na český trůn.⁹³ Nástup Ivana IV. Hrozného na ruský trůn a období Smuty vyvolaly u české veřejnosti zájem o „Moskovii“ a v důsledku toho byla v Praze vydána řada publikací o Moskevském státě, například *Kronika moskevská* nebo knihy o Dmitriji Samozvanci.⁹⁴

V poslední kapitole (str. 413–469) se Florovskij věnuje česko-ruským vztahům v době Petra Velikého a jeho následovníků. Autor se zabývá především pobyty Petra I. v Čechách v letech 1698, 1711 a 1712, při kterých se ruský car seznámil s českou kulturou a snažil se využít možnosti českého kulturního světa pro potřeby Ruska. Šlo především o překlad vědeckých knih do ruského jazyka ve spolupráci s českými jezuiti.⁹⁵ V závěru kapitoly autor přináší zprávy o pobytu ruských vojsk v Čechách v roce 1735 a 1748.

Tato práce je právem označovaná za Florovského nejvýznamnější dílo. Jako prvnímú se mu podařilo vytvořit jedinečnou syntézu dějin česko-ruských vztahů, která položila základy k jejich dalšímu zkoumání. Největším přínosem je nepochybně ohromné množství sebraných pramenů a literatury.

---

⁹² Ibidem, s. 323-331.

⁹³ Ibidem, s. 342.

⁹⁴ Ibidem, s. 399.

⁹⁵ Ibidem, s. 439-450.

2.2. Rusové v Mariánských Lázních

Další dílo, které bude analyzováno v této práci, se jmenuje *Rusové v Mariánských Lázních*. Tato monografie vyšla v Praze roku 1947.

Podle Florovského se česká lázeňská města díky svým léčivým pramenům a čistému vzduchu těší od nepaměti velkému zájmu. Mariánské Lázně, Karlovy Vary či Františkovy Lázně patří mezi Rusy vyhledávaná místa dodnes. Ačkoliv v Mariánských Lázních pobývalo mnoho významných ruských osobností, nikdo tomuto tématu nevěnoval pozornost, jako tomu bylo v případě jiného lázeňského města, Karlových Varů, které byly známé díky pobytu cara Petra Velikého, a tak se Florovskij rozhodl tuto látku zpracovat.⁹⁶

Florovskij v této své monografii vychází především z deníků a dopisů osobností, které navštívily Mariánské Lázně, z hotelových knih či osobních vzpomínek lázeňských lékařů. Tato práce je napsaná v ruském jazyce, místy ponechává německé nebo české názvy. Kniha je doplněna o fotografie popisovaných míst a osobností. Florovskij zde nepředkládá jen suchá statistická fakta v podobě nic neříkající změn ruských jmen a čísel, ale dává nám nahlédnout do života tehdejší ruské společnosti, která pobývala v Mariánských Lázních, a také do historie města samotného a jeho proměn. Monografie působí velmi čtivým dojmem.

V chronologické posloupnosti se nám dostává detailního popisu města, léčebných procesů, denního režimu hostů lázeňského města a přehled významných ruských osobností, které v Mariánských Lázních pobývaly. První ruští hosté přijeli v roce 1820 a od té doby jejich počet vzrůstal.⁹⁷ Mezi významné návštěvníky patřili Nikolaj Vasiljevič Gogol, Maxim Gorkij, Nikolaj Semjonovič Leskov, Fjodor Ivanovič Tjutčev, Ivan Alexandrovič Gončarov či bratři Nikolaj, Sergej a Alexandr Ivanoviči Turgeněvové. Pobyt v lázních byl finančně náročný, a proto sem jezdili většinou jen lidé z vyšších společenských kruhů. V seznamech hostů najdeme mnoho šlechtických příjmení. Léčili se zde dokonce i členové carské rodiny, například velická kněžna Jelena Pavlovna, velická knížata Georgij Michajlovič, Michail Michajlovič a Michail Pavlovič

---

⁹⁶ФЛОРОВСКИЙ, А.В., Русские в Марианских Лазнях. Прага 1947, s. 92.

⁹⁷ Ibidem, s. 6.

a další.⁹⁸ Kromě šlechticů, carských důstojníků či ministrů do Mariánských Lázní zavítalo i mnoho členů z Akademie umění. Florovskému se podařilo ze soukromých deníků a korespondence zjistit, že přeci jen měly tamní léčebné prameny a čistý vzduch blahodárný účinek na tvorbu několika předních ruských spisovatelů. Mezi nimi byl i Gogol, který přijel do Mariánských Lázní v roce 1839 spolu s Michailem Petrovičem Pogodinem.⁹⁹ Gogol se zde léčil se žaludkem, ale byl k mariánským pramenům skeptický. Svým známým si v dopisech stěžuje na velký počet Rusů, kteří se dokáží bavit jen o léčebných procedurách a o tom, kolik vody už vypili.¹⁰⁰ Jak se dozvídáme ze zápisků M. P. Pogodina, Gogol se sice účastnil ranních procházek s dalšími Rusy, ale spíše to bral jako svou povinnost. Ruské společnosti se snažil vyhýbat a jeho přítelem byl jen Pogodin a petrohradský obchodník Dmitrij Jegorovič Benardaki, který si přátelství s Gogolem vážil a považoval ho za geniálního spisovatele. Gogol si ho také vážil a dle slov Pogodina mu Benardaki posloužil jako prototyp statkáře Kostanžogla ve druhém díle *Mrtvých duší*, nad kterými pracoval celý čas v Mariánských Lázních.¹⁰¹ Během svého pobytu přepsal také povídku *Шинель* a pracoval nad svou historickou novelou *Taras Bulba*.¹⁰²

Dalším ruským spisovatelem, který se během pobytu v lázních věnoval své literární tvorbě, byl I. A. Gončarov. Do Mariánských Lázní přijel poprvé v roce 1857 kvůli problémům s játry, ale hlavně měl zlomené srdce. Z počátku se mu ve městě nelíbilo a chtěl i hned odjet, ale začal usilovně pracovat nad svým románem *Oblomov*.¹⁰³ V lázních se seznámil s Olgou Ilinskou, která pro něj byla inspirací k postavě Olgy v již zmiňovaném románu *Oblomov*. Gončarov byl s pobytem v Mariánských Lázních velmi spokojený a rád se tam vracel. Hned rok po vydání románu se vrátil a doufal, že zopakuje svůj tvůrčí úspěch „...мне хочется повторить лечение и, ах, если б можно было и писание нового романа ...но, ...но...много но...“¹⁰⁴ Značnou část nového románu *Strž* se mu ale podařilo napsat v Mariánských Lázních až o několik let později. Pravidelně se do lázní vracel, ale kvůli tomu, že jeho

---

⁹⁸ Ibidem, s. 16, 17.

⁹⁹ Ibidem, s. 33.

¹⁰⁰ Ibidem, s. 37.

¹⁰¹ Ibidem, s. 38.

¹⁰² Ibidem, s. 39.

¹⁰³ Ibidem, s. 54, 55.

¹⁰⁴ Ibidem, s. 57,58.

román *Strž* byl špatně přijat kritikou, propadal depresím, ze kterých vinil vše okolo něj. Stěžoval si na léčbu, počasí, na velký počet Rusů, kteří zde také pobývali a chtěli se s ním seznámit, za což byl sice rád, jelikož se setkal s mnohými dámami, ale ty ho zdržovaly od psaní. Tyto informace Florovskij získal z Gončarovovy osobní korespondence, kterou ve své studii zveřejnil. Román byl dokončen roku 1868, Gončarov poté navštívil Mariánské Lázně ještě dvakrát, ale tyto pobyty již neměly na jeho tvorbu vliv.

Dalším ruským spisovatelem, pro jehož tvorbu se stal pobyt v Mariánských Lázních přínosným, byl Nikolaj Semjonovič Leskov.¹⁰⁵ Do Čech si přijel odpočinout a zázračným mariánským vodám příliš nevěřil. Tvrdil, že jen voda nemá na zdraví člověka příliš vliv, ale celkový režim lázeňského života. Brzké vstávání, neustálý pohyb, pravidelná a prostá strava a čistý vzduch. I přesto, když se na něj lékaři obrátili s prosbou o očištění jména Mariánských Lázní a jejich léčivých pramenů, rád jim pomohl. Ve všech časopisech vyšla pomluva, že nejstarší pramen (Křížový pramen) na území města vyschnul.¹⁰⁶ Kvůli tomu do města měsíc nepřijel žádný host. Leskov vypátral, že to byla práce lékařů z konkurenčních lázní v Karlových Varech a dobrá pověst Mariánských Lázní byla zachráněna. Kromě toho se zde u N. S. Leskova zrodil nápad na napsání povídek *Смех и горе* a *Чортовы куклы*.

Florovskij se v této monografii věnuje podrobně mnoha dalším významným ruským osobnostem, které navštívily Mariánské Lázně. Jedním z nich je bezpochyby Maxim Gorkij, který zde pobýval v letech 1923 – 1924. O jeho příjezdu a aktivitách informoval lázeňský časopis *Marienbader Zeitung*.¹⁰⁷ V jednom čísle zmíněného časopisu vyšel s Gorkým rozhovor, ve kterém řekl, že se soustředí jen na beletrii, ale možná napíše i něco politického. Lázně samotné si velmi pochvaloval, jeho zdraví se zlepšilo, věnoval se práci, připravoval sborník novel a setkal se s Tomášem Garriguem Masarykem.¹⁰⁸

---

¹⁰⁵ Ibidem, s. 60.

¹⁰⁶ Ibidem, s. 63.

¹⁰⁷ Ibidem, s. 84.

¹⁰⁸ Ibidem, s. 86.

Již bylo zmíněno, že hlavními zdroji pro tuto studii Florovského byly hotelové knihy, soukromá korespondence hostů či osobní deníky, ze kterých se dozvídáme nejen účel jejich návštěvy, ale také nám přibližují každodenní život v lázních. Jedním takovým je deník pečlivě vedený Gogolovým přítelem Pogodinem. Detailně popisuje každý pramen a jeho vliv na lidský organismus, denní harmonogram, dokonce i místa vhodná pro několikahodinové procházky, které byly součástí léčby. Neopomíná zmínit, kolik peněz hosté zaplatili za pokoj, stravu či léčbu. Lázně byly skvělým místem k navazování nových kontaktů. Sám Pogodin se zde spřátelil s literárním historikem a jazykovědcem Pavlem Josefem Šafaříkem¹⁰⁹ a polským historikem Waclawem Maciejowským. Spolu s Šafaříkem řešili otázku Slovanů a jejich vztah s německým národem a budoucnost slovanského národa.

Jiný ruští spisovatelé, kteří také pobývali nějaký čas v Mariánských Lázních, se ve svých dílech tomuto městu věnují. Byl to například Konstantin Michajlovič Staňjukovič a jeho román *Омут* nebo Sofja Taube-Aničkova, která napsala tři legendy o mariánských pramenech a jejich léčivé síle v knize *Счастье человека*.¹¹⁰

Florovského studie nelíčí pouze život a tvorbu významných ruských hostů Mariánských Lázní, ale také historii tohoto města. Florovskij nás neochuzuje o žádný detail, zmiňuje zde i původní názvy a lokaci domů, hotelů a ulic, ve kterých Rusové pobývali. Důležitou kapitolou pro město, ruský národ a další pravoslavné návštěvníky Mariánských Lázní je stavba pravoslavného kostela svatého Vladimíra, který byl postaven zásluhou lázeňských lékařů, kteří zorganizovali finanční sbírku v čele s pravoslavným knězem Grigorijem Grigorejevičem Pisarevským.¹¹¹ Dne 24. července 1900 byl položen základní kámen a o dva roky později byl kostel vysvěcen.¹¹² Dominantou kostela je porcelánový ikonostas, který zakoupil generál Petr Petrovič Rykovskij na mezinárodní výstavě v Paříži a daroval ho kostelu.¹¹³

I když si někteří obyvatelé stěžovali na vysoký počet Rusů v Mariánských Lázních, faktem je, že jejich peníze mohly za tak rychlý rozvoj města, které si ruští

---

¹⁰⁹ Тěž Šafařík.

¹¹⁰ ФЛОРОВСКИЙ, А.В., Русские в Марианских Лазнях..., s. 67.

¹¹¹ Ibidem, s. 80.

¹¹² Ibidem, s. 81.

¹¹³ Ibidem, s. 82.

občané velmi oblíbili. Jen v období první světové války a občanské války (1917-1920) jejich řady značně prořídly, až po druhé světové válce se zase Mariánským Lázním naskytly nové možnosti pro styky s Rusy.¹¹⁴ Florovskij na závěr této monografie poukazuje na to, že ačkoliv zde pobývalo mnoho významných ruských osobností, nikde o tom ve městě nenajdeme žádnou památku, jako se tomu dostalo Goethemu, Wagnerovi či Chopinovi.

Tato Florovského monografie dává možnost nahlédnout na historii rusko-českých vztahů z jiné perspektivy. Florovskij se svou ženou často navštěvoval Mariánské Lázně a tyto návštěvy v něm vzbudily zájem o zpracování tohoto tématu.

---

¹¹⁴ Ibidem, s. 83.

2.3. Česko-ruské obchodní styky v minulosti X. - XVIII. století

Poslední Florovského dílo, které bude v této práci analyzováno, se jmenuje *Česko-ruské obchodní styky v minulosti X. – XVIII. století*. Jak už název vypovídá, jedná se o monografii zaměřenou na oblast obchodu mezi Rusí a Českými zeměmi. Tuto knihu v českém jazyce vydalo Studijní a dokumentační oddělení Národního technického muzea ve Státním pedagogickém nakladatelství v Praze roku 1954. Jmenované dílo, jak píše sám Florovskij v doslovu, souvisí svým obsahem a zpracováním s příslušnými kapitolami jeho spisu *Češi a východní Slované*, konkrétně tedy s kapitolou IV. prvního svazku (str. 158–199) a kapitolou IV. druhého svazku (str. 99-267).¹¹⁵ Mimoto zde také zahrnul text své studie *České sukno na východoevropském trhu v 16. – 18. věku (1947)*. I když se nejedná o zcela novou práci, Florovskij v knize vše přepracoval a doplnil na základě nového materiálu a nových poznatků svého bádání a také využil archivního materiálu z vídeňského státního archivu (zejména v poslední kapitole). Připojený seznam použitých pramenů a literatury čítající 45 stran má ukázat na stav vědecké literatury o otázkách a problémech týkajících se dějin obchodu střední a východní Evropy a také pomoci při dalším soustavnějším a hlubším zkoumání daného tématu. Kromě bohatého seznamu použitého materiálu obsahuje kniha četné obrazové přílohy (dobové fotografie významných obchodních středisek nebo mapy obchodních cest) a ruské resumé. V exempláři v Slovanské knihovně jsou vlepeny osobní doplňky a vsuvky Florovského, novinové výstřižky či fragmenty článků jiných autorů, které se týkají dané problematiky.

V době, kdy vyšla tato monografie, byly dějiny obchodu v české historické literatuře jednou z nejzanedbávanějších disciplín a každá nová práce byla vítána. Florovskij byl v českém historickém prostředí již dobře znám a uznáván za své předchozí práce a jisté obohacení historické literatury se očekávalo i od tohoto jeho díla, jak o tom píše ve své recenzi doktor Josef Janáček¹¹⁶ : „*Žádoucí tematika a autorovy zkušenosti z dřívějších prací byly zřejmými předpoklady pro příznivé přijetí obsáhlé synthetické práce, která by shrnula poznatky o obchodních stycích Čech*

---

¹¹⁵ FLOROVSKIJ, A. V., *Česko-ruské obchodní styky v minulosti X. – XVIII. století*, Praha 1954, s. 310.

¹¹⁶ Josef Janáček (1925-1994), český historik a pedagog, který se specializoval na novověké dějiny Českých zemí, převážně na rudolfínské období.

s východoevropskými zeměmi v ucelený obraz.“¹¹⁷ Podle slov Florovského se v této monografii nepokoušel o konečné vyřešení problémů českých či ruských hospodářských dějin, ale snažil se o jejich systematické vyličení v minulosti. Také chtěl ukázat na řadu zásadních otázek hospodářského a sociálního vývoje těchto dvou národů, které je nutno ještě zodpovědět, a to důkladnějším a hlubším probádáním.¹¹⁸

Florovskij ve své práci, kterou rozdělil do sedmi kapitol, líčí vývoj česko-ruských obchodních styků, který dělí na dvě období, a to první od 10. – 13. století, druhou pak od 14. – 18. století. Hovoří o výskytu zboží českého původu v Rusku a o zboží ruského původu v českých zemích, také sleduje jeho pohyb po dvou hlavních cestách, které vedly přes Polsko a Slezsko. Zmiňuje se o přítomnosti českých obchodníků v ruských zemích a naopak o pobytu ruských obchodníků v českých zemích. Podrobně se také zabývá krizí obchodních styků v 18. století.

V první kapitole (str. 7–45) sleduje stopy obchodních styků mezi Kyjevskou Rusí a oblastí Čech a Moravy v písemných i archeologických pramenech. Na základě písemných zpráv dokládá, že Kyjevská Rus obchodovala především s arabským kalifátem, Byzancí a severní Evropou. Bohužel zmínky o obchodu se západní Evropou jsou ojedinělé a často nahodilé. Stručně zde nastiňuje politické, kulturní a náboženské styky, které tvoří historické pozadí vývoje hospodářských vztahů a nelze je opominout. Hlavní cesta výměnné spolupráce vedla z Kyjeva na sever od karpatského horského systému na Krakov a Vratislav, a pak se obracela na jih Evropy přes moravskou bránu nebo pokračovala přes Kladsko do Čech.¹¹⁹ Z Kyjevské Rusi se vyváželi otroci, vosk, kůže, kožešiny, med a později i klenotnické výrobky. Co vyvážely české země, se nepodařilo zjistit. Florovskij se zde odkazuje především na raffelstettenský mýtný tarif z roku 906, ostříhomský mýtný tarif z roku 1288 a svědectví židovského cestovatele-diplomata Ibrahima ibn Jakuba.¹²⁰ Jelikož území ruské a území české spolu přímo nesousedila, probíhal obchod mezi nimi přes Polsko a Slezsko. Hlavními obchodními středisky, kde se pořádaly velké trhy a zboží putovalo dále na východ či západ, byly Kyjev, Krakov a Praha. S odkazem na slova knížete Svjatoslava v Nestorově letopise

---

¹¹⁷ JANÁČEK, J., Česko-ruské obchodní styky v minulosti, in: Československý časopis historický, 1954, II/4, s. 709.

¹¹⁸ FLOROVSKIJ, A. V., Česko-ruské obchodní styky v minulosti...s. 6.

¹¹⁹ Ibidem, s. 10.

¹²⁰ Ibidem, s. 10-15.

(*Повесть временных лет*) tvrdí, že obchodní styky mezi českými zeměmi a Rusí probíhaly také na dolním toku Dunaje.¹²¹ Vědomostí o obchodních stycích sice není mnoho, ale na základě písemných zpráv a archeologického materiálu je zřejmé, že obchodní spolupráce mezi ruským a českým územím započala již v 10. století. Její vývoj byl zpomalen tatarským vpádem ve 13. století, ale dala zajisté základ pro pozdější hospodářské vztahy.

Další kapitola (str. 46–88) se věnuje česko-ruským obchodním stykům ve 13. - 18. století. V tomto období probíhá obchod převážně prostřednictvím Polska a Slezska, hlavními centry obchodu byly Vratislav, Krakov, později také Lvov a Poznaň.¹²² Při studiu česko-ruského obchodu musíme věnovat pozornost i česko-polským obchodním vztahům a vývoji slezského hospodářství, které Florovskij velmi podrobně líčí. Vycházel z polských pramenů, především z polských celních knih. Již ve 14. století započala řada konfliktů mezi Krakovem a Vratislaví o výsostné postavení zprostředkovatele obchodu mezi východní a západní Evropou, kterou Florovskij detailně popisuje na několika stránkách.¹²³ Autor zde také vyzdvihuje výhodnou geografickou polohu Moravy a Čech pro německý a italský trh, Praha se stává důležitým centrem pro obchod s německým Norimberkem. V důsledku husitských válek dochází v 15. století k oslabení pražsko-norimberských styků a obchodního spojení mezi Prahou a Vratislaví.¹²⁴

V následujících třech kapitolách (str. 89–243) se Florovskij podrobně věnuje exportovanému zboží z ruských zemí do Čech a importu zboží českého původu na ruské území. Přehled zboží vyváženého z moskevského státu autor sestavil na základě obchodní knihy (*Торговая книга*).¹²⁵ Tato kniha podává soupis ruského zboží, po kterém byla poptávka. Do Čech se dovážely kožešiny, kůže, dobytek, zbraně, vosk, med, tuky, barviva, sanytr, potaš, sůl, vlna, štetiny, žíně, len, konopí, bavlna, orientální tkaniny, východní koření, tabák, čaj, léky a drogy. Naproti tomu se na ruském trhu

---

¹²¹ Ibidem, s. 28.

¹²² Ibidem, s. 48.

¹²³ Ibidem, s. 55-71.

¹²⁴ Ibidem, s. 74 – 77.

¹²⁵ ibidem, s. 91.; Obchodní kniha podávající přehled zboží moskevského vývozu. Tento pramen nebyl dostatečně probádán, ale podle obsahu se nejspíše jedná o rukověť pro ruské obchodníky, kteří se podíleli na zahraničním obchodu. Její starší část pochází nejspíše z konce 16. století, ale ruští obchodníci ji používali i na počátku 18. století.

objevovalo české a moravské sukno, moravské a slezské plátno, české a moravské čepce, české nože, moravský šafrán, české sklo a papír, české a moravské víno, a také české stříbro v mincích. Autor zde podává podrobný popis nejen samotného zboží, ale také jeho využití a jeho cesty od výrobce ke kupci.

Samostatnou kapitolu věnuje Florovskij také obchodníkům a zprostředkovatelům česko-ruských obchodních styků (str. 244–256). Autor již v úvodu kapitoly zmiňuje, že o těchto prostřednících existuje málo pramenů, ale neunikl mu význam podílu židovských obchodníků, kteří většinou zprostředkovali obchodní styk mezi Čechy a Rusy. Od 16. století dochází v Čechách k velkému vzrůstu židovského obchodnictví. V této souvislosti autor zmiňuje také působení Židů na ruském území.¹²⁶ Dalším důležitým etnikem v tomto obchodním spojení byli Arméni, kteří obchodovali s Tureckem a do západní Evropy dováželi koně, dobytek, hedvábí a koloniální zboží.¹²⁷

Poslední kapitola této knihy se věnuje krizi obchodních styků mezi střední a východní Evropou v 18. století (str. 257–304). Florovskij zde opět vyzdvihuje význam Slezska a Polska v česko-ruských obchodních stycích. Car Petr I. vydal roku 1714 opatření, které nařizovalo přesun exportu některého ruského zboží, zejména kůží, do baltických přístavů.¹²⁸ Nejen toto opatření, ale také válka se Švédskem ochromily slezsko-ukrajinské obchodní styky. Florovskij přičítá nařízení Petra I. mimořádný význam. Otázku slezsko-ruských vztahů, později také rusko-rakouských obchodních styků, se snažil vyřešit i vídeňský dvůr. Vídeň se snažila zrušit Petrovo nařízení diplomatickou cestou, ale povedlo se jí to jen částečně.¹²⁹ K zásadní změně v slezsko-ruských stycích nedošlo ani po smrti Petra I., částečně se obchod obnovil až v 19. století, kdy Halič a Bukovina připadly Rakousku. V době Petra Velikého se rozmohly jiné možnosti zahraničního obchodu a Rusko se je snažilo plně využít; například rozvinulo obchod se skandinávskými zeměmi nebo s Čínou. Čechy pro obchodní spojení s Ruskem nově využívaly řeku Labe.¹³⁰

---

¹²⁶ Ibidem, s. 247-251.

¹²⁷ Ibidem, s. 256.

¹²⁸ Ibidem, s. 262.

¹²⁹ Ibidem, s. 273-287.

¹³⁰ Ibidem, s. 294.

Jak již bylo zmíněno, dané téma česko-ruských obchodních vztahů nebylo dosud příliš uceleně zpracováno a každá nová práce byla ve vědeckém prostředí vítána. Florovskij byl považován za velmi pilného sběratele historického materiálu, který dokázal uceleně shrnout poznatky již známé v dosavadních pramenech a literatuře, ale také je rozšiřoval novým archivním výzkumem, což potvrzuje i v této monografii. Vzhledem k jeho předchozí práci o vývozu českého a moravského sukna do východní Evropy, která měla do jisté míry až průkopnický význam, se očekávalo, že i tato kniha bude velkým krokem dopředu při zkoumání vývoje obchodních styků mezi východní Evropou a českými zeměmi. Reakce na knihu tedy na sebe nenechaly dlouho čekat. Jedním z recenzentů byl již zmíněný J. Janáček, jehož recenzi uveřejnil Československý časopis historický. Janáček oceňuje Florovského píli, rozsáhlý poznámkový aparát a seznam použité literatury. Vidí také klady v podnětech, které Florovskij přináší, ale dle něj se autorovi knihy o česko-ruských obchodních vztazích nepodařilo napsat „*synthetickou práci, která by plně uspokojila odborné čtenářstvo*“.¹³¹ Janáček kladně hodnotí první kapitolu o vývoji vztahů v 10. – 13. století, naopak následující kapitola o všeobecných podmínkách česko-ruského obchodu podle něj podává nejasný výklad vývoje a je zde patrná neznalost českých poměrů.¹³² Dále vytyká Florovskému nedostatek informací o importu zboží, především dobytka, z východní Evropy do českých zemí. Za nejslabší část považuje Janáček kapitolu o obchodnících, kde se sice Florovskij zabývá významem židovské účasti v česko-ruských obchodních stycích, ale nepodává žádné informace o podílu slezských a polských křesťanských obchodníků. Tímto Janáček odkazuje na autorovu neznalost některých důležitých českých pramenů, jako byla v tomto případě zachovaná pražská ungeltní kniha z roku 1597. Jak je vidět z poznámky českého historika Františka Roubíka uveřejněné v časopise Sovětská věda - historie¹³³, Florovskij neznal některé další fondy týkající se česko-ruských vztahů, například obsáhlé oddělení Commerciale v ústředním archivu ministerstva vnitra v Praze nebo židovské obchodní knihy pražské z druhé poloviny 17. století. Florovskij si byl svých nedostatků vědom a již v úvodu své knihy prohlásil, že pokládá svou práci za příspěvek k dané tématice, který má být v mnohých otázkách spíše podnětem k dalšímu heuristickému výzkumu.

---

¹³¹JANÁČEK, J., Česko-ruské obchodní styky v minulosti...s. 712.

¹³² Ibidem, s. 711.

¹³³ ROUBÍK, F., Česko-ruské obchodní styky v minulosti, Sovětská věda- historie, 1955, 4. roč., s. 722.

Dne 30. května 1957 tuto práci obhájil a získal titul doktora historických věd. Oponenty Florovského doktorské disertační práce byli profesor Dimitr Krandžalov¹³⁴, profesor Josef Macůrek¹³⁵ a docent Josef Polišenský.¹³⁶ Všechny posudky byly značně obsáhlé a oponenti v nich Florovskému vytýkali převážně stejné věci. Oponenti se shodují, že jde o dílo velmi důležité po stránce heuristické i formálně kritické a je velkým obohacením historické literatury v oboru hospodářských a obchodních dějin. Oceňují bohatý sesbíraný materiál, ale někdy dle slov Macůrka „*cituje a registruje až příliš mnoho, vynáší zapomenuté a podřadné práce, které dnes již nemají významu, a přílišným množstvím citací literatury často znemožňuje kontrolu své práce*“.¹³⁷ Profesor Krandžalov poukazuje na závěry již zmíněného Janáčka a Roubíka, kteří ve svých recenzích vytýkali Florovskému, že ve své práci nevyužil velmi důležité spisy z české literatury a naopak některé své hypotézy dokládá na nespolehlivých zdrojích, například svědectví židovského obchodníka Ibrahima ibn Jakuba.¹³⁸ Oponenti se také shodují v tom, že Florovského práce je příliš rozsáhlá, autor zatěžuje text podrobnostmi, které jsou sice důležité, ale text je nepřehledný, často opakuje některé soudy a naopak jiné závěry nejsou dostatečně zřejmé. Podle jejich názoru se Florovskij ve své práci věnuje příliš česko-polským vztahům a naopak přehlíží prostředkovací úlohu Uher a Slovenska ve vývoji obchodu mezi Rusí a českým územím. Florovskij také připojuje věci, které do česko-ruských vztahů nepatří (například zmínky o slovenských olejkářích).¹³⁹ Podle profesora Krandžalova zvolil Florovskij špatný název pro svou práci, jelikož popisuje spíše poměry v Polsku a Slezku, až v druhé řadě v Rusku a v českých zemích. Kniha ve skutečnosti pojednává o obchodních stycích mezi východní, západní a střední Evropou. Oponenti uvádí námítky také proti tomu, jak Florovskij periodizoval svou práci a rozvrhl ji na řadu kapitol, které se kryjí a mnohé věci se v nich opakují. Autorovi je vytýkáno, že ve své práci užívá nesprávných výrazů, konkrétně označuje oblast Moldavska jako Multansko¹⁴⁰ nebo chybně považuje

---

¹³⁴ Dimitr Krandžalov (1907-1971), profesor Vysoké školy pedagogické v Olomouci.

¹³⁵ Josef Macůrek (1901-1992), profesor na Filozofické fakultě Univerzity v Brně.

¹³⁶ Josef Polišenský (1915-2001), docent Filozoficko-historické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

¹³⁷ Slovanská knihovna, Praha, T- Flor, Krab. XIX, Rukopisy, Rusko-české vztahy, Různé materiály obhajoby doktorské disertace, posudek prof. Dr. Josefa Macůrka (dále posudek J. Macůrka).

¹³⁸ Slovanská knihovna, Praha, T- Flor, Krab. XIX, Rukopisy, Rusko-české vztahy, Různé materiály obhajoby doktorské disertace, posudek prof. Dr. D. Krandžalova (dále posudek D. Krandžalova).

¹³⁹ posudek J. Macůrka.

¹⁴⁰ Ibidem

označení Rugie v raffelstettenském celním tarifu z roku 906 za označení pro Rusy, jak píše Krandžalov: „*Pro mnoho odborníků je naprosto jasné, že Rugiové jsou kmen, který sídlil v oblasti mezi Znojmem a Dunajem a v tomto prameni Rugiové nejsou a nemohou být Rusové.*“¹⁴¹ Dále vytýká Krandžalov Florovskému, že se nezmiňuje o důsledcích tatarského vpádu ve 13. století na obchod v Čechách. Za slabou stránku tohoto spisu považuje častou autorovu argumentaci v jednom směru, kterou hned obrací v argumentaci protichůdnou, deklaruje to na jeho chybných domněnkách, že Rugiové jsou Rusové, či na jeho hypotézách o výskytu českých mincí na ruském území. V závěru svého posudku označuje Krandžalov Florovského práci za protimarxistickou, „*protože nestuduje hospodářství v nerozborné souvislosti s celým společenským vývojem, jak se o to snaží marxisté, nýbrž jen jako hospodářství, jak to vidíme zde.*“¹⁴² Také apeluje na to, aby vše bylo opět zhodnoceno z jednotného stanoviska marxistickoleninské vědecké metodologie a z hlediska historického materialismu, o němž se v celé knize Florovskij nezmiňuje. „*Dovolují si výslovně poznamenat, že když na studentech žádáme, aby mysleli a pracovali jako historikové a učitelé marxisticky, nemáme právo činit výjimku pro profesory.*“¹⁴³ Mírnějšího oponentského posudku se dostalo Florovskému ze strany Polišínského, který souhlasí se svými kolegy, že ačkoliv bylo použito mnoho literatury, důležité české prameny autor ve své práci nezmiňuje (například pražská ungeltská kniha). Polišínský také vytýká Florovskému přílišnou detailnost a rozporuplné argumentace. Oponent se domnívá, že by se v posudku neměla zaznít jen kritika, ale také by se měly vyzdvihnout věci, které v práci jsou. Polišínský oceňuje píli, se kterou Florovskij sbíral historický materiál, a využití vídeňského archívu. Podle něj si kniha o česko-ruských obchodních vztazích v minulosti jistě najde následovníky, jak tomu bylo i u jeho studie o českém suknu na východoevropských trzích. Florovskij tedy splnil touto knihou základní úkol vážné vědecké práce.¹⁴⁴

Prostřednictvím své monografie nám Florovskij podává ucelený obraz česko-ruských obchodních styků v minulosti a poskytuje o nich cenné poučení, které pro nás

---

¹⁴¹ Posudek D. Krandžalova.

¹⁴² Ibidem

¹⁴³ Ibidem

¹⁴⁴ Slovanská knihovna, Praha, T- Flor, Krab. XIX, Rukopisy, Rusko-české vztahy, Různé materiály obhajoby doktorské disertace, posudek doc. Dr. J. Polišínského.

může být východiskem k dalšímu zkoumání dané problematiky. Tato práce nepochybně patří mezi velké obohacení naší historické literatury.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo přiblížit život významného ruského historika A. V. Florovského a jeho vědeckou činnost v Praze, kde pobýval od roku 1923, a rozbor jeho děl se zaměřením na česko-ruské vztahy.

Na základě zjištěných informací byl stručně popsán jeho aktivní život před emigrací i během následného pobytu v Československu, kde se připojil k ruským emigrantům a podílel se na jejich činnosti v mnoha významných historických organizacích. Zasloužil se o navázání a rozvoj spolupráce mezi ruskými historiky-emigranty a českou historickou obcí. Byl váženým a ctěným i díky svým pedagogickým schopnostem. Zapříčinil se o rozkvět československé rusistiky a za svou mimořádnou heuristickou práci je obdivován dodnes. Jako první vytvořil univerzální syntézu dějin česko-ruských vztahů ve všech oblastech, mnohá fakta objasnil, pro jiná dal podnět k hlubšímu probádání. Také jako první napsal monografii o Rusech v Mariánských Lázních.

Tento významný historik a jeho dílo má důležité místo v naší historické vědě a měla by se jim věnovat náležitá pozornost.

BIBLIOGRAFIE

Florovského práce

ФЛОРОВСКИЙ, А. В. *Чехи и восточные славяне. Очерки по истории чешско-русских отношений (X-XVIII вв.). Том первый.* V Praze: Slovanský ústav, 1935. Práce Slovanského ústavu v Praze.

ФЛОРОВСКИЙ, А. В. *Чехи и восточные славяне. Очерки по истории чешско-русских отношений (X-XVIII вв.). Том второй.* V Praze: Slovanský ústav, 1947. Práce Slovanského ústavu v Praze.

ФЛОРОВСКИЙ, А. В. *Русские в Марианских Лазнях. Культурно-исторические справки.* Praha: Nakladatelství Chutor, 1947.

FLOROVSKIJ, A. V. *Česko-ruské obchodní styky v minulosti: (X.-XVIII. století).* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954.

Literatura

BĚLOŠEVSKÁ, L. (ed.). *Duchovní proudy ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1919-1939): (méně známé aspekty).* Praha: Slovanský ústav, 1999. Práce Slovanského ústavu AV ČR, N.ř., sv. 6.

CHAMBERLAIN, L. *Parník filozofů: Lenin a vyhnání inteligence.* Praha: Mladá fronta, 2009. Tajný archiv.

PICKOVÁ, D. Antonij Vasiljevič Florovskij, historik-emigrant. In: *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918-1945.* Praha: Seminář pro dějiny východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK v Praze, 1993.

RACHŮNKOVÁ, Z., M. ŘEHÁKOVÁ a J. VACEK. *Práce ruské, ukrajinské a běloruské emigrace vydané v Československu 1918-1945: bibliografie s biografickými údaji o autorech. Díl I, sv. 2.* Praha: Národní knihovna České republiky, 1996. Bibliografie Slovanské knihovny.

ŠLÁDEK, Z. – BĚLOŠEVSKÁ L. A KOL. *Dokumenty k dějinám ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1918-1939)*. Praha: Euroslavica, 1998. Práce Slovanského ústavu AV ČR, N.ř., sv. 3.

ŠVANKMAJER, M. *Dějiny Ruska*. 6., dopl. vyd. Praha: NLN Nakladatelství lidové noviny, 2012.

КОВАЛ ЁВ, М. В. *Русские историки-эмигранты в Праге (1920-1940 гг.)*. Саратов: Саратовский государственный технический университет, 2012.

ЛАПТЕВА, Л. П. *Русский историк-эмигрант А. В. Флоровский как исследователь чешско-русских связей*. Москва: Вестник МГУ. Серия 8. История, 1994.

ПАШУТО, В. Т. *Русские историки эмигранты в Европе*. Москва: Наука, 1992.

Periodika

FLOROVSKIJ, A. V. Dějiny slovanských národů. *Český časopis historický*. 1947-1949, roč. 50, č. 2, 313-315.

HÁJEK, Z. A. V. Florovskij: Čechi i vostočnyje slavjane. *Československý časopis historický*. 1936, roč. 42, 363-369.

JANÁČEK, J. Česko-ruské obchodní styky v minulosti. *Československý časopis historický*. 1954, II(4), 709-712.

SLAVÍK, J. Studium slovanské vzájemnosti a kniha A. V. Florovského. *Slovanský přehled*. 1935, roč. 27, č. 6, 225-230.

ŠAUR, J. Lidé a doba. A. V. Florovskij (1884-1968). *Slovanský přehled*. 2005, č. 1, 131-145.

ZÁSTĚROVÁ, B. Za prof. A. V. Florovským. *Československý časopis historický*. 1968, roč. 66, č.16, 639-640.

Archivní zdroje

Slovanská knihovna, Praha. Speciální sbírka Slovanské knihovny. Florovskij, Antonij Vasiljevič – osobní pozůstalost.

Архив Российской академии наук (РАН), Ф. 1609. А. В. Флоровский. Přístupné z: www.arran.ru [otevřeno 15/07/2016].

Slovníky, encyklopedie

PÁNEK, J. a P. VOREL. *Lexikon současných českých historiků*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999.

VYKOUPILOV, L. *Slovník českých dějin*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Brno: J. Zirkus, 2000.

Kdo je kdo: 91/92 : Česká republika, federální orgány ČSFR. Praha: Kdo je kdo, 1991.